

Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî

ve

Osmanlı Toplumunda

Hâlidîlik

Çalıştay ve Paneli

(06-07 Kasım 2014)

Bildiriler

EDİTÖR

Yrd. Doç. Dr. Abdulcebbar KAVAK

AĞRI-2016

Dr. Necdet Yılmaz

MEC Araştırma Merkezi Başkanı

***BİR KÜLTÜR OLARAK DEĞİL, BİR YAŞAM BİÇİMİ
OLARAK TASAVVUF VE YETKİN BİR TEMSİLCİSİ
OLARAK MEVLÂNÂ HÂLİD-İ BAĞDÂDÎ***

Değerli dostlar, hanfendiler, beyfendiler!

Vakt-i şerifler hayrolsun, hayırlar fetholsun, şerler defolsun.

Rabbimiz tebâreke ve teâlâ hazretlerinin üzerimizde sayamayacağımız kadar nimeti vardır. Her bir nimetin şükrünü edâ etmek mümkün değil. Zaten Rabbimiz bunun karşılığını da beklemiyor. Güzel bir söz var:

“Yaratan bahâ değil bahane arıyor.”

Karşılığının hesabını soracak olsa altından kalkmamız imkânsız.

Ancak küçük bahaneler arıyor ki onları gerekçe göstererek affedip lütfuyla ve keremiyle muamele buyursun. Bu yüzden az çok, küçük büyük demeden Rabbimiz katında bahane olacak şeyler üretmeliyiz.

Bunca nimet içerisinde iki tanesi var ki ne kadar şükretsek, hamdetsek azdır. Bunların başında iman nimeti gelir. İçinde yaşadığınız ortamda bu nimetin ne kadar büyük bir değer olduğunu sizler daha iyi takdir edebilirsiniz. İlk insandan bu yana ne yazık ki insanların çoğu bu büyük nimetten mahrum yaşamışlardır. Bugün de yeryüzünde yaşayan insanların ekserisi yine öyledir. Müslüman bir anne babanın evladı olarak, müslüman bir atmosferde dünyaya gelmişiz, hiçbir zahmet çekmeden bu nimete mazhar olmuşuz. Mehmed Âkif merhum, “İmansız paslı yürek sînede yükür.” demiş. Allah kadrini kıymetini bilmeyi nasip eylesin. Kadri bilinmeyen nimet insanın elinden alınır mı.

Bu nimetlerden ikincisi de Muhammed Mustafa *sallallâhu aleyhi ve âlihî ve sellem* gibi kadri pek yüce bir Peygamber’in ümmeti olmaktır. Bu da bizim için nimet içinde bir nimettir. Peygamberler içerisinde, gönderiliş itibariyle son sırada olmasına rağmen yaratılış itibariyle ilktir. Rivayetlerden öğrendiğimize göre, Yaradan ilk olarak onun ruhunu, nurunu ve bütün kâinâtı da onun nurundan yaratmıştır. Bütün peygamberlerin ruhlar âleminde onun ümmetinden olmak için niyazda bulundukları kaydedilmektedir. Bilindiği gibi Hz. İsa âhir zamanda gelip onun ümmetinden olduğunu söyleyerek öğretilerini yaymak için çalışacaktır. Hz. Muhammed Mustafa gibi bir peygambere ümmet olmak şerefi herhalde nimetlerin en büyüklerinden birisidir. Cenâb-ı Hak bunun da kadrini kıymetini bilmeyi hepimize nasip eylesin.

Değerli Kardeşlerim!

Bütün disiplinler, bütün felsefî sistemler, bütün hak dinler insanı tanımlamışlardır. İnsan nereden geldi, niçin geldi, neden gönderildi ve nereye gidecek. Bizden önceki toplumlar, topluluklar, kavimler çok çok daha uzun yıllar yaşamışlar, yüzlerce yıl yaşayanlar olmuş, insanların hayat ortalaması bu kadar uzun olmuş. Biz 60-70 yıl yaşadıkdan sonra bu dünyadan ayrılıyorruz. Bugün Türkiye'nin yaş ortalamasının erkeklerde 68, kadınlarda 72 olduğu söyleniyor. Gelen gidiyor, gelen gidiyor biz de gideceğiz.

Hız. Nuh ihtiyar bir kadıncağıza rastlamış; dövünüyor, ağlıyor, sızlıyor, kendisini pâreliyor.

“Anneciğim kendini niçin bu kadar pâreliyorsun?” demiş. Kadıncağız:

“A evladım” demiş, “ben kendimi paralamayım de kim paralasın. 250 yaşında civan gibi bir delikanlımı kaybettim.”

Onlar da bu dünyadan göçmüşler, biz de göçeceğiz.

Mesele bu dünyayı nasıl anlamlı kılacağımızdır.

“Yâ Rabbi! Bu dünyayı nasıl anlamlı kılabilirim.”

“Size kitaplar gönderiyorum, okuyun, gereklerini yerine getirin, işte o zaman hayatı anlamlı yaşamış olursunuz.”

Cenâb-ı Hak bize kitaplar göndermiş ve bu kitapların muhtevasına karşı da inanma meylini fitrî olarak koymuş. Genel itibariyle biz kitaplara inanırız. Kitapta yerini bulduysak ona itiraz etmeyiz.

Yazılı metne inanmada bir sıkıntıya düşmeyiz.

Tamam, inandık. Gereklerini de yerine getirmek istiyoruz ama bunu nasıl yapacağız?

İşte bu iş zor.

İşte bu ihtiyacı gidermek için Allahu Teâlâ hazretleri o kitapları kendi muradına, isteğine uygun şekilde anlayan ve onu hayata tatbik eden peygamberler göndermiştir.

104 kitap göndermiş ama kaç peygamber göndermiş?

124 bin ya da 224 bin peygamber göndermiş.

Neden?

Çünkü insan bir model arar.

Böylece bakacak; “Bu iş böyle olurmuş.” diyecek.

Bugün pedagoji ilmi, psikoloji ilmi bunlar üzerinde çokça duruyorlar. Yakın zamana kadar özellikle bizim pozitivizmle, modernizmle mâlul olmuş ilâhiyatçılarımız başta olmak üzere pek çok kesimden insanımız rabıtayı kabul etmez, bir başka insanı örnek almayı kabul etmez. Ama bu, Batı’dan gelen etkiyle -pedagoji ilmi, insan fitratı için bunun olmazsa olmaz bir husus olduğunu bildirdiğinden- artık biz de yavaş yavaş kabul etmeye başladık. Bizim ilâhiyatçılarımız, akademisyenlerimiz, ilim adamlarımız da bunu kabul etmeye başladı.

Herkes kendisine birilerini örnek alır, model alır. Kur’ân-ı Kerîm buna, *üsve-i hasene* der.

Çocuk, annesini babasını örnek alır. Biraz büyür, öğretmenini örnek alır. Kafasında, zihninde onu idealize eder. Biraz büyür; bir şekilde başka önderler, örnekler, modeller vardır. Basın yayın kimi zaman bu modelleri çeşitli yollarla dayatmışlardır; onları örnek alır. Ya da hakikaten düzgün, hakikaten ciddi anlamda kılavuz sayılacak kimseleri bulur, onları örnek alır.

Üniversite öğrencisi, alanında başarılı olmak istiyorsa hocalarını şöyle bir ölçer tartar;

“Falanca bu işin üstadı, filanca çok iyi biliyor; ben de onun gibi olayım.” der.

Ne yapayım?

Kitabını okuyayım.

Onu takip etmeye, dinlemeye başlar. Önce karşısındaki özenmeye çalıştığı kimsenin fizikî, görünür taraflarını örnek alırken daha sonra, - süreç içerisinde bu hal, o yoğunlaşma- o şahsın iç hâlini de kendisine transfer etmeyi gerektirir. Onu transfer ettiğini görürüz.

Bu fitrî bir kanundur. Allahu Teâlâ böyle yaratmış. 124 bin peygamber. Bunlar Allah’ın istediği doğrultuda yetişmiş; dünyada yaşayan kâmil, âlim insanlar. “Siz onlara bakın, onlar gibi olun.” diyor.

Bu model arama ihtiyacı fitrîdir. Onun için peygamberlerden sonra bir şeyhe bağlanmak ihtiyacı da fitrîdir. Şeyh, müşid, daha üstün bir yetenektir, daha üstün bir modeldir.

Bayezîd-i Bistâmî hazretleri;

“Şeyhi olmayanın şeyhi şeytandır.” demiştir.

Doğru mu yanlış mı?

Şeyh burada müspet figürün, müspet modelin timsalidir. Şeytan da menfî modelin timsalidir. Eğer müspet model bulamazsanız o ihtiyacı gidermek için menfî modellerin peşinde gideceksiniz.

Şeyhi olmayanın şeyhi şeytandır. Peygamberlerden sonra bu ihtiyacı onların vârisleri olan kimseler görmüşlerdir, tamamlamışlardır. İnsanlar

o tür yüce şahsiyetlere öykünerek onların fizikî hâlini ve iç hallerini kendilerine transfer ederek kemâlâta doğru yükselmişlerdir. Yükselmenin yollarını aramış ve bulmuşlardır.

Değerli dostlar!

İşte Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretleri, bu şahsiyetlerden birisidir.

İslâm tarihinde bu mânada zirveler vardır. Bir medeniyeti anlamak için o medeniyetin zirve değerlerini anlamak lazım. Yoksa o medeniyeti anlayamazsınız. Kuru kalır, boş kalır.

İşte bizim medeniyetimizin zirve değerlerinden birisi de Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretleridir.

Nesiller, toplumlar kendilerine birilerini örnek alırlar. Bu, şahsî bazda olduğu gibi toplum bazında da böyledir. Eğer siz nesillere geçmiş mefâhirinizi, yüksek şahsiyetlerinizi, zirve değerlerinizi öğretirseniz onları örnek alırlar. Öğretmezseniz menfî değerleri örnek alırlar.

Onun için bizim yeni nesillere, gelecek olan nesillere karşı böyle bir mesuliyetimiz var.

İşte Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi “Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî Uygulama ve Araştırma Merkezi” kurmakla böyle bir mesuliyeti üzerine aldı. Tebrike ve takdire şayan bir mesuliyet yüklendi. Böyle bir açılışla ve girişle faaliyetlerine başlıyor. Rektör Bey’den başlayarak bütün bu merkezin kurulmasına katkı sağlayanlara teşekkür ve tebriklerimizi sunuyoruz. Cenâb-ı Hak yardımcıları olsun. Bu değeri hakkıyla anlamayı ve anlatmayı onlara nasip etsin.

Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî, yüksek bir zirve, yüce bir şahsiyettir. Eğer biz toplum olarak bu şahsiyetleri tanıma ihtiyacıdaysak Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretleri belki de ilk üçe girer.

Neden?

Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî Nakşibendîliği yeniden yorumlayarak, yeniden üreterek başta Osmanlı coğrafyası olmak üzere bütün İslam âlemine taşımıştır.

İstanbul onun için çok önemli bir odak noktasıdır. İstanbul, Anadolu ve Osmanlı coğrafyasını hâle hâle düşünün; bunu bütün Osmanlı coğrafyasına yeniden yorumlayarak, yeniden üreterek taşımıştır.

Biraz sonra ana başlıklarıyla, ana umdeleriyle, anlayışlarını da size aktarmaya çalışacağım. Bizim bu yüzden onu tanımaya çok ihtiyacımız var. Eğer siz bu modelleri, bu zirve şahsiyetleri yeniden tanımaz ve tanıtamazsanız bu kez yanlışlar tanıtılacaktır.

Dostlar!

Temeli olmayan, geçmişi olmayan, zirve şahsiyetleri olmayan milletler birtakım mitolojik kahramanlar üretirler. Yeni nesillere; “Pazusu böyle olacak, kafası böyle olacak; işte böyle ol!” derler.

Neden?

Çünkü geçmişlerinde bir kahramanları yoktur.

Ama biz kahraman zengini, bilge zengini, değer zengini bir toplumuz. İslâm âlemi olarak bize düşen de o değerlerimizi tanımak ve tanıtmaya çalışmaktır. Yoksa başka değerler kol gezecek ve bizi ayrıştıracaktır.

Bugün Türkiye başta olmak üzere, İslâm âleminin her tarafında, - Balkanlar'a gidin, Kafkaslara gidin, Endonezya'ya gidin Malezya'ya gidin, Afrika'ya gidin.- dünyanın neresine giderseniz gidin, gönlünde Mevlânâ Hâlidî Bağdâdî hazretlerinin yeri bir başka olan yüz milyonlarca insana rastlayacaksınız.

Onun etnik kimliği, onun şu kimliği, onun bu kimliği bu insanların hiç umurunda değildir. Aklının köşesinden de geçmez.

“O benim gönlümün sultanıdır.” der.

“O benim gönlümün en büyük değerlerindendir.” der.

Böyle büyük bir ortak paydaya sahip olan insanlar topluluğunun, milletler topluluğunun sırtı yere gelebilir mi?

Hangi güç bunları devirebilir, sırtını yere getirebilir?

Getiremez.

Ama bu değerlerin kıymetini bilmemiz lazım. Hiç kimse ayırt etmez, “Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî şuralıymış, şu etnik guruba bağlıymış.” diye düşünmez. “Gönlümün sultanı” der.

Yeniden bunları tanımaya çok ihtiyacımız var.

Değerli dostlar!

Bu girişten sonra, Hâlidîliğin tespit etmeye çalıştığım temel esaslarını şöyle ana başlıklar altında -ayrıntısına giremeyeceğim- sizlerle paylaşmak istiyorum:

İslâm âleminin ondokuzuncu yüzyılı ayrıştırılmaya, yeni bir din olarak pozitivizmin dayatılmaya çalışıldığı bir dönemdir. Müslümanların

yavaş yavaş temel İslâmî anlayıştan koparılmaya çalışıldığı bir dönemdir. Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî bunu erken görmüş olan bir ârifdir.

August Comte'un kurduğu “pozitivizm dini” dünyanın her tarafını kasıp kavurmaktadır. August Comte, bizim Mustafa Reşit Paşa'ya;

“Yeni bir din geliştirdim. İslamiyet'in karşısında bu dini, özellikle Osmanlı coğrafyasında hâkim kılmak istiyorum. Bununla alakalı çalışmalar yap!” diye bir mektup gönderir.

Tanzimat fermanı da bu çalışmaların bir sonucudur.

İşte bunları erkenden gören bir şahsiyet olarak Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî, önlem almaya çalışmıştır, merkeziyetçi bir yapı geliştirmiştir. Kur'an ve sünnet temelli bir anlayışa sahiptir. Kur'an ve sünneti baş tâcı etmiştir. Ayağını sabit olarak Kur'an ve sünnet çizgisine yerleştirmiştir.

Zamanını ve gelişmeleri okuyarak, yeniden üreterek o gelecek olan, dayatılmış olan dinin ifsat ettiği anlayışı bertaraf etmeye dönük bir çalışma başlatmıştır. Bunun için çok sıkı çalışmıştır.

Ne yapmıştır; onu anlamak lazım. Bir defa ilmi anlayışının merkezine almıştır. İlim merkezde olmazsa herkesin kafasından çıkan şey “ilim” diye dayatılır. Yeni yeni dinler ortaya çıkar. Bizim yüzyıllardır geliştirmiş olduğumuz bir ilmî birikim var. Bunu yeniden yoğurarak üretmek lazım ve ilim merkezli olmak lazım.

Toplum önderlerinin, ilim adamları olması lazım. Âlimlerin, toplumların önderleri olması lazım. Kur'ân-ı Kerîm de, hadîs-i şerîfler de bunlara işaret eder.

Bir peygamber vârisi olarak Hâlid-i Bağdâdî hazretleri, bu vazifeyi üzerine almış ve ilim erbabını kendi yakın çevresinde yetiştirmeye

başlamıştır. Yetiştirdiği, hilâfet, icazet verdiği insanların tamamına yakını medrese ilimlerini tahsil etmiş, müderrislik seviyesine gelmiş, İslâmî ilimlerde zirve şahsiyetlerdir.

O özellikle bunlarla meşgul olmuştur.

Neden?

Çünkü topluma önderlik yapacak kimseler âlimler, ilim adamları olmalıdır. İlim adamları bertaraf edilirse siyasetçilerin ihtirasından geçilmez. Toplumu ihtiraslarla idare etmeye çalışırlar ve dolayısıyla toplum bozulur. İlim adamı hemen kendisini kontrol eder, kritize eder; toplumu kritize eder, gelişmeleri kritize eder ve tekrar ana mecraya yönlendirmeye çalışır.

Onun için ilim insanları, toplumun önderleri olmalıdır. Onun için Hâlid-i Bağdâdî ilim erbabına yönelmiştir.

Hâlid-i Bağdâdî hazretleri temsil odaklıdır. Tasavvufî önderler, belli zamanlarda çeşitli yollar, yöntemler izlemişlerdir. Her şeyin yolunda gittiği dönemlerde tekkelerine çekilmişler, ağırlıklı olarak ilimlerle ve insan terbiyesiyle meşgul olmuşlardır. Ancak toplumda genel bir bozulma varsa, ekonomide, siyasette, sosyal hayatta bozulma varsa; “Ne yapayım, o beni ilgilendirmez. Benim işim dergâhımda zikirle meşgul olmak, birkaç insanı yetiştirmeye çalışmaktır!” dememişlerdir.

Peki ne yapmışlardır?

Alana inmişler; yerine göre siyasî, yerine göre iktisadî, yerine göre fikrî hareketlerin içerisinde etkin olarak bulunmuşlardır.

Onun için Hâlid-i Bağdâdî hazretleri ve Hâlidîlik ekolü, temsil odaklı bir anlayışın sahibidir. Topluma fildişi kulesinden seslenmez.

Hayatı kuşatan bir bakış açısına sahiptir. Düalist, laik değildir.

Bugün müslümanların en büyük hastalıklardan biri, düalist olmasıdır. Güya laikliği kabul etmez ama pekâlâ laiktir.

Neden?

Hayatı ikiye ayırmıştır:

“Pozitif hayatım, seküler hayatım; buna kimse karışamaz. Şu taraf da benim dinî hayatım. 24 saatimde iki saatimi namaza tesbihe veririm!”

Bunu “En iyi Müslümanlık” gibi görür.

Hayır!

İslâm, 24 saatin Allah rızası için planlamış olmasını hedef seçer. 24 saat ibadetse iyi müslümansın, değilse iyi müslüman değilsin. Şimdi tahmin ediyorum zihinlerde şu soru belirecek.

“Sen tam keşişlik hayatı dayatıyorsun. Hiç de böyle değil!”

Müslüman hayatını Allah rızası duygusuna endeklerse bütün hayatı ibadet olur:

Yatıyor; “Dinleneyim de güç kuvvet olsun, sabah erkenden kalkayım, rızkımın peşinde koşayım, helal kazanayım. Kalkayım, sabah namazımı kılayım.” diye düşünüyor.

Bu niyetle yattığı zaman, sabaha kadar ibadet yapmış gibi olur.

“Gideyim biraz dolaşayım. Belki ihtiyacı olan birileri olur; onların ihtiyacını karşılarım. Biraz boş kaldım; hiç olmazsa birkaç kişi görür, selam veririm.” diye sokağa çıktı, dolaşıyor.

Bu, bir ibadet yapıyor, ibadet sevabı alıyor.

Kur'an ve hadisler müslümanın bu niyetinden dolayı 24 saatinin ibadet olmasını istiyor. Kâmil müslüman bu.

“Ben çok iyi müslümanım, hacca gittim. Beş vakit namazımı da camide kılarım. Ama işe gittiğim zaman da bana hiç kimse karışamaz. Orada her istediğimi yaparım. Allah istemese de cârî beklentilere cevap veririm!”

Bu adam hayatını, ibadetlerini bile âdet haline getirmiştir.

“Toplum böyle istiyor, ne yapalım? Toplum beni dışlamasın!” diye öyle yapıyorum.

Sırf ibadet olarak yaptıklarını bile âdet haline getirmiş. O büyükler; ne keşiflik hayatını öngörüyor, ne de ben öyle bir yorumda bulunuyorum, yanlış anlaşılmasın.

Bütün hayatı kuşatan bir anlayışa, bir yaklaşıma sahip olmuşlardır. Toplumun her kesimine yediden yetmişe herkese hitap eden bir yaklaşım benimsemişlerdir. Sanki peygamber gibi, onun bütün insanlara kucak açması gibi her kesime yönelmişlerdir. İnsanların da toplumların da öncelikli ihtiyaçlarını tespit ederek o ihtiyaçların giderilmesine dönük bir irşat tarzı benimsemişlerdir.

Dini ve tasavvufu bir kültür olarak değil bir yaşam biçimi olarak algılamışlardır. Folklörü devam ettirmek için değil aslına uygun yaşamayı hedef edinmişlerdir. Tasavvufta halvet uygulaması önemlidir, bunu çok önemsemişlerdir. Zaman zaman Rabbiyle baş başa kalıp sonra toplumun içine dönüp sosyal insan olmayı hedeflemişlerdir.

Şunu düşünmüşlerdir: Eğer bünye sağlam olursa sarsıntı anlarında sair kimseleri kendilerine katabilirler. Bünyeyi sağlam tutmuşlardır.

Kur'an ve sünnet merkezli ilim anlayışını benimsedikleri için sarsıntı anlarında zayıf, cılız olan kesimler onlara katılmışlardır.

Temel değerler üretmeyi önemsemişlerdir. Bu suretle uzun soluklu olmanın yolunu açmışlardır. -Aslında İstanbul deyip bunları söylesem hepsi yerini bulacaktı. Şimdi İstanbul'a geldim. Bunların ikisini birleştirdiğimizde oturacaktır, diye düşünüyorum.-

Osmanlı toplumunda bütün tarikatler kendilerini İstanbul'da temsil etmeyi önemsemişlerdir. İstanbul Bâb-ı Âlî'dir, devletin merkezidir. İstanbul'dan açılmak daha kolay bir yol. Çünkü İslâm dünyasının her tarafından İstanbul'a geliniyor. Siz kendinize güveniyorsanız onlara o anlayışı, o neşveyi verir ve oradan da tekrar dağıtabilirsiniz.

Bir; tasavvuf ehlinin bir politikası olarak, İstanbul'da temsil edilme önemlidir. Bir de devlet adamları, devlet büyükleri, İstanbul'da bu tür oluşumların temsil edilmesini önemsemişlerdir.

Bir devlettir, "Ne olur ne olmaz, lokal bir yerde kalır da başıma iş açar. Kitle toplar. Sonra tutar, bana ayak bağı olur!" sıkıntısını her devlet yaşar. Osmanlı da yaşamış ve özellikle gözünün önünde bulundurulmasını istemiştir.

Onun için taşrada, İstanbul dışında kurulan pek çok tarikat ve tarikat kolu, İstanbul'da temsil edilmiştir. İdareciler tarafından İstanbul'a çağırılmıştır. Çok az sayıda olmak üzere belli tarikat ve pîrleri, İstanbul'da temsil edilmeyi kabul etmemişler ama neticede yine en büyük temsilcileri İstanbul'da olmuştur.

Sivâsîlik, Sivas'tadır. Âsitânesini İstanbul'a almamıştır ama en önemli temsilcileri yine İstanbul'da bulunmuştur. Bunların örneklerini çoğaltabiliriz.

Melâmîlik diye bir anlayış var. Kânûnî döneminde onun idarecileri Melâmîliğin bir tekkesinin İstanbul'da kurulmasını istemişler. Bazı Melâmîler buna itiraz etmişler. “Melâmîliğin tekkesi olmaz!” demişler. Bazıları da; “Olur, neden olmasın?” diyerek devlet idarecilerinin gösterdiği bir yere tekke yapmışlar: “Helvâî tekkesi” İstanbul Vezneciler'de.

Osmanlı'nın idare politikalarından birisidir. Biraz daha göz önünde bulundurulmasını istemişlerdir.

O sebeple olabilir, öbür sebeple olabilir; Hâlid-i Bağdâdî de İstanbul'a halifelerini göndermiştir.

Vefatı 1827. Daha 1820'li yıllarda Muhammed Salih isminde bir halifesini İstanbul'a gönderir. Muhammed Salih Efendi, İstanbul'da epeyce de çevre edinir. Fakat bazıları onun belli uygulamalarını tenkit eder. Her merkezde, dışarıdan gelene karşı bir direnç de vardır. Bu da tabiidir.

“İyi midir kötü müdür; sahih midir gayri sahih midir; nedir ne değildir?” diye, onun bu uygulamalarını tenkit etmişlerdir.

Camide hatme-i hâce yaparken kapıları kapatıyorlar; kendilerine mensup olmayanları almıyorlar. “İçeride kim bilir ne konuşuyorlar, ne yapıyorlar?” diye, idareye şikâyet etmişler. Bu şikâyetler biraz çoğalınca Hâlid-î Bağdâdî Muhammed Salih'i geri çağırmış.

Daha sonra Abdülvehhab es-Sûsî adında bir halifesini gönderiyor.

Genel olarak halifelerine gönderdiği, verdiği talimatlar, esaslar var:

“Merkeziyetçi olacaksınız. Halife yetiştirdiyseniz bile benim onayım olmadan hilâfet vermeyeceksiniz.” diyor.

Özellikle İstanbul'daki halifelerde ağırları biraz daha daraltıyor:

“İdarecilerin yanına gidip gelmeyeceksiniz. Çok evlilik yapmayacaksınız. Oradaki hanımlarla evlenmeyeceksiniz.”

“O toplumun yadırgayacağı şeylerden uzak duracaksınız.” anlamında bir takım talimatları var.

Abdülvehhab es-Sûsî, hazır bir ortam buluyor. Herhalde biraz da etkileyici, karizmatik bir şahsiyet. Büyük bir kitle topluyor. İdarecilerden, ilmî tabakadan, birçok kimseyi; hatta şeyhülislâmı kendisine çekiyor.

İnsandır, “Hâlid-î Bağdâdi de, biz de insan değil miyiz?” kabilinden düşünüyor. Hâlidî Bağdâdi'ye olan o merkeziyetçi yapıyı değiştirip rabitanın kendisine yapılmasını istiyor.

Bunlar şikâyet konusu olunca Hâlid-î Bağdâdi onu çekiyor. Biraz daha uzayınca onu tarikatten tard ediyor, kovuyor ve İstanbul'a başka halifeler gönderiyor. Bu arada tabi hinterlant genişleyince birtakım dedikodular başlıyor. Başka tarikatlere mensup insanlar, birtakım idareciler bunlara karşı çekememezlik yaparak şikâyetlerde bulunuyorlar. Padişah Hâlid-i Bağdâdi'ye teftiş gönderiyor. Onlar gayet olumlu raporlar düzenliyorlar. Onun üzerine biraz daha güçlense de İstanbul'daki bazı halifeler üzerinde ciddi sıkıntılar oluyor.

1828'den başlamak üzere birkaç Hâlidî'yi Sivas'a sürgüne gönderiyorlar. Şam'a, Süleymâniye'ye çeşitli yerlere sürgüne gönderiyorlar. Bundan sonra zaman zaman bu sürgünler de gerçekleşiyor. Fakat yine ısrarla İstanbul'da temsil ediliyor.

İstanbul'da Hâlidîliğin en büyük kol kanat gericisi, Musa Saffetî Paşa'dır. Evkaf nâzırı olan bu paşa onlara dergâh yapıyor, çok büyük yardımlarda bulunuyor. Hâlid-i Bağdâdî hazretlerini de Şam valiliği görevinde tanımış bir insan.

Abdullah-ı Mekkî var. Bir müddet İstanbul'da bulunuyor ve Şeyh İsmet Yanyevî, Mustafa Hüdâvendî gibi insanları yetiştirerek Hâlid-i Bağdâdî'nin vefatından sonra dergâhlar kurulmasına vesile olarak İstanbul'da Hâlidîlik intişar ediyor.

Muhammed b. Abdullah el-Hânî vardır. Hâlid-i Bağdâdî'nin yakın halifelerinden ve onun yolunun usul ve esaslarını yazan önemli de bir kitap yazmış şahıstır. Saffetî Paşa, onu davet ediyor, evinde misafir ediyor; bir mânada evini dergâh olarak kullanıyor. Daha sonra dergâh yapıyor. Muhammed b. Abdullah el-Hânî'nin oğlu ve diğer halifelerine de o dergâhta hizmet etme imkânları tanınıyor.

Daha sonraki zamanlarda İstanbul'da 11 tane tekkede Hâlidîlik yaygınlaşıyor, yayılıyor:

Eminönü'nde kurulan Saffetîpaşa Tekkesi, İsmetefendi Tekkesi, Alacaminare Tekkesi ki üzerinde durmak lazım, altını çizmek lazım.

Hâlid-i Bağdâdî'nin çok önemli halifelerinden Abdülfettah-ı Akrî, bugünkü Üsküdar'da bu vazifeyi yapıyor. Daha önce yapılmış bir dergâhta postnişîn oluyor. Ahmed Ziyâüddîn-i Gümüşhânevî gibi pek çok değerler onun sohbetine gidiyorlar.

Sonra da Hâlid-i Bağdâdî'nin son ve önemli halifelerinden, İstanbul'a özel bir misyonla gönderdiği talebesi Ahmed b. Süleyman el-Ervâdî, İstanbul'a gidiyor. Ahmed Ziyâüddîn-i Gümüşhânevî'yi yetiştiriyor, bütün ilimlerden icazet ve "tarikat hilafetnâmesi" veriyor.

Kaşgârî, Kelâmî, Hüsrevpaşa, Tâhirağa, Muratmolla, Feyzullahefendi ve Hacıbeşirağa dergâhlarında Hâlidîlik İstanbul’da intişar ettiriliyor, yayılıyor. Ama günümüze kadar tesirini devam ettirecek olan Hâlidîliğin en etkili, en yaygın, İstanbul merkeze, Anadolu’ya, taşraya bu anlayışı yayan Gümüşhânevî dergâhı oluyor.

“Hepsine selam olsun.” diyorum. Himmetleri yüce olsun. Allah şefaatlerine nâil eylesin.

Merkez tekrar tekrar hayırlı uğurlu olsun.

Soru: Gençler olarak dünyevî ve uhrevî yaşantı boyutunda anlattıklarınızı nasıl değerlendirmeliyiz? Tasavvufu hayatımızın neresine oturtmalıyız?

Cevap: İslâm’da; onun da bir özge yaşantı ve anlama biçimi olarak tasavvufta, hayatta düalizm yoktur. Müslüman bir bütündür, insan bir bütündür. Hayatı da müslümanca yaşamak için vardır. Onun için niyeti çok önemli. Hadis kitaplarının niyet hadisiyle başlaması bu açıdan çok anlamlıdır.

Fıkıhçılar özellikle niyeti şöyle tarif ediyorlar:

“Niyet, âdeti ibadetten ayıran şeydir.”

Sizin niyetiniz Allah rızası için bütün hayatınız ibadet sayılıyor. Ama niyetiniz, “Toplum şöyle de böyle de; sosyal olarak üzerimde baskılar da var, ben şunları da yapayım.” gibiye o zaman mahza yaptığınız herhangi bir ibadet de âdetleşir.

Tasavvuf, dolayısıyla İslâm dini, hayatı bir âdet şeklinde değil, ibadet şeklinde yaşamamızı istiyor. Onun da mihenk noktası niyettir.

Niyetin sık sık tashih edilmesi lazım. Bu mânada Nakşîler'in çok önemli bir ölçüsü var.

Nakşî büyükleri diyor ki “Elinize tesbihi alın, *Allah Allah* diye zikir yapın. Her yüz defa *Allah* dedikten sonra durun *Îlâhî ente maksûdî ve rıdâke matlûbî* deyin.”

“Ben *Allah* diyorum, zikir yapıyorum; niyetimde bir sapma olur mu?”

Demek ki olabiliyor. Nakşî büyükleri öyle öngörüyor.

“Yâ Rabbi! Böyle diyorum ya, bundan maksadım senin rızan. Rızan dışında herhangi bir şey ummuyorum, beklemiyorum.”

Bunu söyletiyorlar. Zikir yaparken bile bunu söyleten bir anlayış, hayatın kompleksinde ne yapılmasını istiyor?

Sık sık durup bir feed back yapılmasını istiyor.

“Acaba benim niyetim ne?”

Niyet tashihinin yapılmasını istiyor.

Burada Hz. Ömer'e dayandırılan bir söz var.

Ne derler?

Her akşam yatağına yatarken; “Bugün Allah için ne yaptın?” diye kendisine sorarmış, kendisini muhasebeden geçirirmiş. İnsan kendisini sık sık muhasebeden geçirerek, otokritik yaparak, kritize ederek, daha sonra çevresiyle birlikte bunu yaparsa herhalde niyetini tashih etmiş olur. Hayatı da ibadet haline gelmiş olur.

Anadolu’da da Hâlid-i Bağdâdî ismine müesseseler kurulmalıdır. Okullara isimleri verilmeli, bununla alakalı projeler geliştirilmeli, girişimlerde bulunulmalıdır.

200 yıldır İslâm âlemiyle Batı’nın verdiği mücadelenin bir ayağını Hâlid-i Bağdâdî temsil etmektedir. Bunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Hâlid-i Bağdâdî; pozitivizm dininin etkisine karşı koymuş, İslâm’ı yeniden diriltmiş, yeniden yorumlamış bir insandır. 200 yıldır bu bayraktarlık altında bu mücadeleyi vermektedir. Bu gerçek ortada dururken Türkiye’de bir takım etnik ayrılıkların, bir takım sıkıntıların, Batı’nın bizi içerisine sürüklemek istediği girdapların çıkış noktası yine Hâlid-i Bağdâdî hazretlerinin temsil ettiği anlayıştır.

Bu birleştirici unsurun toplum olarak hep beraber keşfedilmesi lazımdır. Bu Merkez önemli ve tarihî bir başlangıçtır. Bence çalışılır, gayret edilirse tarihin yönü değiştirilecektir.

“Merkez’den önce ve Merkez’den sonra” denilmemesi için hiçbir sebep yoktur. Ben Allah’tan niyaz ediyorum ki muvaffak olsunlar.

Tekrar selamlarımı arz ediyorum.